

הקדמה

ניתן לראות את ראשיתה של הפילוסופיה, כניסיון תבוני לומר דבר מה אודות העולם.

משנאמר דבר מה אודות העולם, עולה השאלה האם הטענה אודות העולם נכונה, או כיצד ניתן לדעת האם היא נכונה. שאלות נוספות עולות לאחר מכן, כגון האם הטענה נכונה ברגע ההווה בלבד, ואולי היא תהא שגויה ברגע הבא. שאלה נוספת היא כיצד נוכל לדעת שהטענה הייתה נכונה או שגויה ברגעי העבר.

במובן זה, ניתן לומר כי הטלת הספק מתקיימת בד בבד עם הניסיון הפילוסופי לומר דבר מה אודות העולם.

הספר שלפנינו עוסק בשני היסודות הפילוסופיים שהצגתי: הוא מכיל ניסיון לומר דבר מה על טיבו של העולם, ומאידך, הוא עוסק בעמדה המטילה ספק באופן עקרוני בכל הטענות האפשריות.

שתי השאלות הללו חשובות מאוד עבור כל מי שחשב אי פעם מחשבה פילוסופית: מה ניתן לומר אודות העולם, וכיצד ניתן לדעת האם מה שניתן לומר הוא אמיתי.

האמונה הפילוסופית בדבר קיומו של פער בין מה שאני חושב שהוא נכון אודות העולם, לבין העולם כפי שהוא באמת, היא אחת מהנחות היסוד ואחד מהמניעים הפסיכולוגיים לעיסוק הפילוסופי.

שאלה נוספת בה יעסוק הספר היא השאלה מהו העולם ומהו האני.

התשובה שיציע הספר ניתנת לניסוח כללי באמצעות המשפט הכלל שפה.

במסגרת עמדה זו אנסה להציג מודל המתאר את העולם ואת האני כמבנה לשוני.

השאלה השלישית בה יעסוק הספר, היא שאלת קיומן של הנפשות האחרות, או בניסוח ממוקד יותר: האם אני קיים לבדי כתודעה היחידה בעולם. שאלה זו חשובה מאוד מבחינה פילוסופית, מאחר והיא מבקשת לתור אחר טיבו הבסיסי ביותר של האני ושל העולם.

גם אנשים שאינם בקיאים בפילוסופיה, ודאי מודעים למה שנראה כמאפיין בלתי ניתן לערעור של התוכן המנטלי שלי: היותו ידוע ונגיש רק לי. מאפיין זה עשוי להוביל לאימוץ העמדה הסוליפיסטית.

שלוש טענות מרכזיות יוצגו בספר:

הטענה הראשונה היא : כל הטענות מוטלות בספק.

הטענה השנייה היא כי השפה היא הנתון המטאפיזי הראשוני, וכי העולם והאני מכוננים באמצעות אובייקטים לשוניים של השפה.

הטענה השלישית היא כי ישנם נימוקים פילוסופיים כבדי משקל לאימוץ העמדה הסוליפיסטית.

הספר מתפרש על מנעד רחב, יחסית, של נושאים פילוסופיים. אני סבור שהוויתור המתודי על עיסוק ממוקד יותר בנושא מצומצם אפשר לי, לא ללא מחיר, להציע תמונה פילוסופית כוללת ורחבה יותר- ובמובן זה לשרת את מטרתו המרכזית של הספר.

חלק ראשון : ספקנות

מבוא

חלקו הראשון של הספר יעסוק בעמדה הספקנית (Skepticism).

מטרתו המרכזית של חלק זה היא להציג ולפתח הגנה על העמדה הספקנית.

תחילה אסקור בקצרה את אחד הניסוחים המוקדמים של עמדה זו, ולאחר מכן אאמץ ניסוח "מודרני" יותר.

ההגנה על העמדה הספקנית תתבסס בעיקרה על אבחנה בין שני מובנים של טענות: המובן האפיסטמולוגי והמובן הפסיכולוגי.

לאחר מכן אבחן את מאפיין הזמניות (Temporality) של הלוגיקה, ואת המאפיין הפסיכולוגי שלה, ואציע אבחנה בין שני מושגים: הפסיכולוגי והפסיכו-לוגי.

בתוך כך אבחן את מעמדן הפילוסופי של סתירות, ואת מעמדה של הלוגיקה באופן כללי, במסגרת העמדה הספקנית. במסגרת דיון זה נבחן האם הלוגיקה היא אכן נצחית, אל-זמנית

וא-פריורית, או שמא גם היא איננה יכולה לחמוק מחרב הספקנות.

בהמשך אבחן את אפשרות הטלת הספק באמיתות התוכן כשלעצמו של המצבים המנטאליים, ובהקשר זה אבחן שתי רמות היררכיות של מוטלות בספק.

בהמשך תיבחן השאלה הספקנית איזו סיבה יש לסובייקט לחשוב שהוא חושב, ואנסה להציע תשובה במסגרת העמדה הכללית המוצגת בספר הזה.

לאחר מכן אציג טיעון רגרסיה (שאינו שלי) נגד מה שמכונה הספקנות הקרטזיאנית, ואנסה להראות כי טיעון זה פועל נגד עצמו.

העמדה הספקנית – מבוא כללי

מבחינה היסטורית, אחד הניסוחים הראשונים של העמדה הספקנית (Skepticism) הופיע אצל הפילוסוף הפרה-סוקראטי גורגיאס (Georgias), ומתועד בטקסט של סקסטוס אמפיריקוס (Sextus Empiricus) באמצעות ארבע טענות¹:

1. דבר אינו קיים.
2. גם אם קיים משהו, לא ניתן לדעת אודותיו דבר.
3. גם אם ניתן לדעת אודותיו דבר מה, לא ניתן להעביר את הידע אודותיו לאחרים.
4. גם אם ניתן להעביר את הידע אודותיו לאחרים, הידע לא ניתן להבנה על ידי האחרים.

בספר זה אשתמש בניסוח אחר של העמדה הספקנית, כפי שמופיע בספרו של אברהם מידן : *Skepticism is True* (Meidan, 2004)

כל הטענות מוטלות בספק.

(All statements are doubtful)

על ניסוח זה יש להעיר כמה הערות:

ראשית, הטענה חלה גם על עצמה, כלומר, גם הטענה "כל הטענות מוטלות בספק" מוטלת בספק. במובן זה, גם כל הטענות שיוצגו בספר זה מוטלות בספק.

¹ לאורך כל הספר התרגומים הם שלי, אלא אם כן המקור בעברית.

כפי שמציין מידן, עמדה זו אינה גוררת את "פרדוקס השקרן", מאחר והטענה מבוססת על מושג המוטלות בספק (Doubtfulness) ולא על מושג השקריות (Falsity).

יש לציין כי גם הטענה הספקנית הקיצונית ביותר "דבר אינו קיים"² נובעת מהעמדה לעיל.

ספרו של ג'ורג' סנטיאנה *Skepticism and Animal Faith* (Santayana, 1923) מהווה טקסט חשוב על ספקנות.

הדיון בספקנות אצל סנטיאנה מוביל אותו אל עמדת סוליפיסיזם של רגע ההווה (Solipsism of the Present Moment), בה אדון בחלקו השלישי של הספר.

סנטיאנה רואה בספקנות "חשד לגבי נכונותן של עובדות", וקובע כי להעלות על הדעת אפשרות של טעות לגבי עובדות, פירושו לחשוב ולפעול באותו מרחב ידע בו מתקיימות הנחות היסוד עליהן מבוססות העובדות, ולחשוב ולפעול באותו מרחב ידע בו אפשרית הטעות. (ע"מ 9).

סנטיאנה קובע כי גם הספקנות, בחשבון אחרון, איננה אלא האמנה (Belief) ודוגמה (dogma).

לא ניתן לחמוק מן הדוגמה, אלא רק להחליפה בעמדה בסיסית או רדיקאלית יותר, שטרם עלה בידי הספקן לראותה כדוגמה חדשה ולהטיל גם בה את חרב הספק.

כאן ניתן לראות הקבלה, לדעתי, בין עמדת סנטיאנה לבין הטענה כי כל הטענות מוטלות בספק.

הוא מוסיף כי ההכרח החייתי³ (Brute necessity) להאמין במשהו, המתקיים כל עוד היחיד קיים, אינו מהווה מעצם קיומו הצדקה להאמנה פרטיקולרית כלשהי.

² עמדה זו מכונה Ontological Nihilism, לעומת העמדה החלשה יותר, "יתכן שדבר אינו קיים", המכונה Metaphysical Nihilism.

אף המוות, לדבריו, אינו מהווה פתרון לבעיה, מאחר והיות חסר כל אמונה פרטיקולרית אין פירושו ידיעת האמת.

סנטיאנה רואה את משימתו הפילוסופית הראשונה במעלה, בניסיון להגדיל את מרחב הספקנות ככל שיתאפשר מבחינה לוגית, ולטהר את מחשבתו מכל אשליה, גם במחיר של התאבדות אינטלקטואלית. (ע"מ 10).

אבחנה בין שני מובנים של טענות

³ אני בוחר לתרגם זאת כך, על רקע המושג Animal Faith שמשמש בו סנטיאנה לאורך הספר. בהמשך אראה כי מדובר בהכרח פסיכולוגי.

אברהם מידן מציע להבחין בין שני מובנים של טענות: המובן האפיסטמולוגי והמובן הפסיכולוגי.

לפי מידן, כל הטענות במובן האפיסטמולוגי מוטלות בספק.

מאידך, האמונה בערך האמת של טענה במובנה הפסיכולוגי (כלומר, האמונה אם היא אמיתית או שקרית) כפוייה על הסובייקט ואינה נתונה לבחירתו.

לדוגמא: הטענה "מחר תזרח השמש".

במובנה האפיסטמולוגי, הטענה הזו מוטלת בספק, שהרי לא ניתן להוכיח באופן לוגי שהיא נכונה.⁴

אשר למובנה הפסיכולוגי של הטענה, הרי שכפוי על הסובייקט להאמין כי היא נכונה. כלומר, מבחינה פסיכולוגית, אין הסובייקט יכול להאמין כי היא שקרית.

לטענת מידן, ההאמנות (Belief) של הסובייקט אינן נתונות לבחירתו, אינן תלויות ברצונו והן "נקבעות על ידי תהליכים פסיכולוגיים".

הוא טוען כי הסובייקט נוטה להאמין בטענות המהוות מינימיזציה של רמת אי הצפיות.

(Minimum level of unexpectedness).

בהמשך אבקש לשלול את מושג ה"תהליך" במובנו המסורתי, כאוסף אירועים הקשורים קשר סיבתי לאורך ציר הזמן, ובכלל זה אשלול גם את טענתו של מידן.

הדיון במסגרת ספר זה לא יבחן את מושג האמת, ולא את המסגרת הסיבתית, או

"התהליכים", הגורמים לסובייקט להאמין כי טענות מסוימות אמיתיות וטענות אחרות

שקריות, אלא יעמיד בבסיסו, כנקודת מוצא מתודית, את העובדה הפסיכולוגית שאני מאמין

כי הטענה P היא טענה אמיתית.

⁴ בעיה זו מכונה "בעיית האינדוקציה", בה נדון בהמשך.

נקודה חשובה נוספת אותה מציג מידן היא האבחנה בין מושג ההסתברות (*Probability*) לבין מושג הסבירות⁵ (*Plausibility*).

לטענתו, האבחנה מבוססת על כך שמושג הסבירות מתאים לטענות, ומושג ההסתברות מתאים לאירועים.

ניתן להתנגד לאבחנה זו, באמצעות הטענה כי ההסתברות של אירוע שקולה לסבירות של הטענה המתארת אותו. למשל, הטענה "מחר ירד גשם" מתארת את האירוע "מחר ירד גשם". ככל שההסתברות שהאירוע "מחר ירד גשם" יתקיים גבוהה או נמוכה יותר, כך, בהתאמה, גם סבירותה של הטענה "מחר ירד גשם".

ואולם, מידן טוען כי טענת השקילות שגויה, מאחר ואירועים, בניגוד לטענות, מתקיימים תמיד בזמן. לדוגמא: ניתן לדבר על הסבירות של הטענה "אתמול ירד גשם", ואולם, ניסיון לחשוב על ההסתברות של הטענה הזו יראה כי היא חסרת משמעות, מאחר ולמושג ההסתברות יש משמעות רק עבור אירועים שטרם התקיימו.

הלוגיקה כפסיכולוגיה

נבחן, לדוגמא, את חוק הסתירה: "לא ייתכן שגם P וגם לא P בו זמנית ובאותו מובן".

⁵ המושג ניתן לתרגום גם כ"היות מתקבל על הדעת". החשוב הוא שאין מדובר במושג סטטיסטי.

מדובר באחד הכללים או העקרונות הבסיסיים ביותר בלוגיקה האריסטוטלית. (יחד עם חוק הזהות וחוק השלישי הנמנע).

בספרו של יובל שטייניץ "עץ הדעת" (שטייניץ, 1994), הוא רואה בחוק הסתירה אמת מוחלטת ונצחית, ומציג טיעונים המנמקים זאת.

כאן אין בכוונתי לתקוף ישירות את טיעונו של שטייניץ, אלא להתנגד לעמדתו באמצעות הצבעה על שני מאפיינים של הלוגיקה בכלל ושל חוק הסתירה בפרט: המאפיין הפסיכולוגי ומאפיין הזמניות. (Temporality)

בטרם נתאר את המאפיין הפסיכולוגי של הלוגיקה, נצביע על שני אופנים בהם ניתן להתייחס אל טענות: האופן התוכני והאופן היישומי.

למשל, הטענה "הכיפה מעל ברקלי היא גם עגולה וגם מרובעת".

מבחינה תוכנית, אני יכול להבין את הטענה הזו. כלומר, היא בעלת משמעות עבורי. באופן ההבנה לא מופיעה סתירה. בניגוד לטענת הפוזיטיביזם הלוגי (Logical Positivism), טענה מן הסוג הזה איננה חסרת מובן (Nonsense). גם שטייניץ מכיר בכך.

הסתירה מופיעה כתוצאה של ניסיון יישום הטענה במרחב תפישת התופעות. כלומר, כאשר אני מנסה לדמיין כיפה שהיא גם עגולה וגם מרובעת, אני מכיר בעובדה הפסיכולוגית שאינני יכול לדמיין זאת.

ואולם, מן העובדה הפסיכולוגית שאינני יכול לדמיין כיפה שהיא גם עגולה וגם מרובעת, אין נובע לוגית כי הטענה "יש כיפה עגולה מרובעת" איננה יכולה להיות אמיתית.

כאן ניתן לטעון שאין מדובר רק ביכולת או היעדר היכולת הפסיכולוגית לדמיין כיפה עגולה מרובעת, אלא שמתקיימת סתירה לוגית בין התכונות "עגול" ו"מרובע", ומאחר ואובייקט אינו יכול להיות בעל תכונות סותרות בו זמנית, לא ייתכן שתתקיים כיפה עגולה מרובעת.

ואולם, ניתן להחיל את טענתי גם לגבי קיומן של תכונות סותרות עבור אותו אובייקט:

הסתירה מופיעה משום שאינני יכול לדמיין, מבחינה פסיכולוגית, אובייקט בעל תכונות סותרות.

מעתה אשתמש במונח פסיכו-לוגיקה, שיחליף את המונח לוגיקה, במובנו המסורתי, ומנגד, במונח פסיכולוגיה, במובנו המסורתי.

כך, אוכל לטעון כי טענה מסוימת, למשל, הטענה "אני חושב ש $2=1+1$ " היא הכרחית מבחינה פסיכולוגית אך מוטלת בספק מבחינה פסיכו-לוגית.

טענה שאמיתותה הכרחית מבחינה פסיכולוגית היא טענה שמבחינה פסיכולוגית אינני יכול לחשוב שהיא שקרית.

הדוגמא הרדיקלית ביותר מבחינה פילוסופית היא הטענה "קיים משהו".

גם טענה זו, לפי עמדתי, כפויה עלי מבחינה פסיכולוגית, שהרי אינני יכול להאמין כי דבר אינו קיים: הלא אני תופש את העולם בשכלי ובחושיי, והלא אני חש עצמי קיים ויודע שאני קיים.

ואולם, הטענה "קיים משהו" מוטלת בספק מבחינה פסיכו-לוגית, במובן זה שאין בידי אפשרות להציג הוכחה כלשהי לאמיתותה באופן שאינו מוטל בספק.

מעניין לציין כי אברהם מידן אינו נותן דעתו על כך, שבטענתו כי הסובייקט אינו בוחר את ההאמנות שלו, וכי הן כפויות עליו כתוצאה מתהליכים פסיכולוגיים, יש לכלול גם את חוקי הלוגיקה הבסיסיים, כסוג של האמנות. גם טענותיו של מידן עצמו, כפי שמוצגות בספרו, אינן אלא האמנות שלו. זאת ועוד: מאחר ומידן טוען כי כל הטענות מוטלות בספק, ובכללן גם טענות לוגיות או מתמטיות, לא ברור האם קיים קריטריון שיאפשר להבדיל בין האמנה שהיא תוצאה של תהליך פסיכולוגי לבין טענה או כלל לוגי כלשהו.

מכאן, האבחנה שאני מציע בין הפסיכולוגי לבין הפסיכו-לוגי, נראית מדויקת יותר, גם בהתאם לעמדתו של מידן.

מאפיין הזמניות של הלוגיקה בא לידי ביטוי באמצעות הטענה כי **ערך האמת של כל טענה**

מתקיים ברגע ההווה בלבד.

כלומר, אם טענה היא אמיתית, הרי היא אמיתית ברגע ההווה בלבד, ואם היא שקרית, הרי היא שקרית ברגע ההווה בלבד.

לכן, גם אם שטייניץ צודק בטיעונו לגבי חוק הסתירה, ניתן לטעון שחוק הסתירה אמיתי ברגע ההווה בלבד, ולכן ייתכן, מבחינה לוגית, שהוא לא יהא אמיתי ברגע הבא, או שלא היה אמיתי ברגע הקודם. שהרי אין אפשרות לחזור אל העבר ולבדוק האם חוק הסתירה היה אמיתי ברגע העבר או לא.

ניתן לומר כי "בעיית האינדוקציה" ניתנת להחלה גם על הלוגיקה עצמה: מקבוצה סופית של מופעים בזמן בהם חוק הסתירה התגלה כאמיתי, לא ניתן להסיק כי גם ברגע הבא הוא יהא אמיתי.

בנקודה זו ניתן לטעון כי כל מסגרת הדיון הזו, שמטרתה לערער על אמיתות הלוגיקה ונצחיותה, משתמשת ומבוססת על הלוגיקה עצמה. כלומר, עולה כאן השאלה הקשה האם לגיטימי מבחינה לוגית להשתמש בלוגיקה על מנת לתקוף את הלוגיקה.

על כך ניתן לענות באמצעות הטענה כי הלוגיקה מהווה מסגרת הכרחית מבחינה פסיכולוגית לאפשרותו של כל דיון רציונאלי, בעל משמעות, או שהיא מהווה "כללי משחק" הכרחיים מבחינה פסיכולוגית.

ואולם, מן העובדה הפסיכולוגית שאינני יכול לטעון טענה בעלת משמעות או ליצור מסגרת דיון ללא הלוגיקה, או מן העובדה הפסיכולוגית שאינני מסוגל לחשוב על "כללי משחק" אחרים, אין נובע כי הלוגיקה מהווה את כללי המשחק היחידים הקיימים או האפשריים, או שהיא אמיתית באופן מוחלט ואל-זמני.⁶

באופן דומה, ניתן לשלול את מושג "ההכרחיות" (Necessity) או "הקיום ההכרחי" באמצעות הצבעה על מאפיין הזמניות שלו.⁷

גם ההכרחי הינו הכרחי ברגע ההווה, ולא ניתן לדעת האם היה הכרחי ברגע עבר כלשהו, או האם יהא הכרחי ברגע הבא.

ראינו, אם כן, שאם הטענות שהצגתי נכונות, הרי שניתן להחיל את המרחב הספקני על כל הטענות, ללא יוצא מן הכלל⁸, ובכלל זה טענות כגון "קיים משהו", " $1+1=2$ ", "אני קיים", "העולם קיים" ועוד.

הטלת ספק באמיתות התוכן כשלעצמו של המצבים המנטאליים

רוב הפילוסופים בתחום הפילוסופיה של הנפש, טוענים כי אמיתות התוכן המנטאלי של מצבי הנפש איננה מוטלת בספק עבור הסובייקט עצמו.

⁶ ברור, כמובן, שגם בפסקה זו אני משתמש בלוגיקה.
⁷ שטייניץ מציג בספרו טיעונים להוכחת קיומם של "ישים הכרחיים".
⁸ גם על הטענה הזו עצמה, כמובן.

מאפיין זה של המנטאלי מכונה Incorrigibility (אי הניתנות להכחשה על ידי האחר).

לדוגמא: הטענה כי אני חושב כעת על פיל ורוד איננה מוטלת בספק.

ואולם, גם כאן ניתן לטעון כי מהעובדה הפסיכולוגית שאינני יכול להכחיש שאני חושב כעת

על פיל ורוד, אין נובע מבחינה פסיכו-לוגית כי היא אמיתית בהכרח: אני אינני מכיר טיעון

פסיכו-לוגי ממנו נובע בהכרח כי "אני חושב כעת על פיל ורוד".⁹

לפנינו, אם כן, שתי רמות היררכיות של מוטלות בספק:

1. אמיתות התוכן המנטאלי כשלעצמו. למשל, אמיתות הטענה שאני חושב ש $2=1+1$.

2. אמיתות הטענה אותה אני טוען. למשל, אמיתות הטענה ש $^{10}2=1+1$

כאן יש לציין בנוסף כי אין יחס של הכרח לוגי, אלא יחס של היעדר יכולת הכחשה פסיכולוגית

בין רכיבים במבנה רקורסיבי של טענה על תוכן מנטאלי:

לדוגמא: מהטענה "אני חושב ש $2=1+1$ " אין נובע לוגית:

"אני חושב שאני חושב ש $2=1+1$ ".

ואולם, מבחינה פסיכולוגית, אין אני יכול לחשוב ש $2=1+1$ מבלי לחשוב שאני חושב שאני

חושב ש $^{11}2=1+1$

במאמרו של פרד דרצקה (Dretske, *I Think I Think, Therefore I Think I Am- I Think*)

(2011), הוא מציג את השאלה איזו סיבה יש לסובייקט לחשוב שהוא חושב. לטענתו,

העובדה (אני מוסיף: העובדה הפסיכולוגית) שהסובייקט חושב איננה מספיקה, מבחינה

⁹ בשלב זה הקורא יכול לנחש כי גם אם היה בנמצא טיעון מעין זה, יכולנו להחיל עליו את הנימוקים שהוצגו קודם לכן, על מנת להראות כי אמיתותו מוטלת בספק.

¹⁰ כמובן שניתן לבנות באופן רקורסיבי טענות מסדר גבוה יותר, כגון, "אני חושב שאני חושב ש $2=1+1$ ", וכך עד אינסוף. אדון באפשרות זו בהמשך.

¹¹ הרגרסיה האינסופית נעצרת מכוח "העקרון האינרטי", עליו אסביר בהמשך.

אפיסטמולוגית, לידיעה כי הוא חושב. לכל היותר היא עשויה להוות ביסוס לקיומה של האמנה כי הסובייקט חושב.

דרצקה מבקש את קיומה של אינדיקציה לכך שהסובייקט חושב. הוא טוען כי אם קיימת סיבה עבור הסובייקט לחשוב שהוא חושב, הרי היא סיבה חיצונית לו, שאין לו ביחס אליה גישה מועדפת (Privileged Access). הגישה אל סיבה זו, אם הסיבה קיימת, היא פומבית, וקיימת עבור הסובייקט באופן זהה לאופן בו היא קיימת עבור האחרים.

באשר לשאלה מהי מחשבה או מה עשוי להיכלל במושג מחשבה, דרצקה כולל את המונחים "האמנה" או "שיפוט" כצורות של מחשבה, ואולם אינו כולל את המונחים "ידיעה", "ראיה" (seeing) ו"היזכרות" כצורות של מחשבה. הוא מנמק אבחנה זו בכך שידיעה, ראיה והיזכרות, בדומה לרצייה, תקווה (hoping) והטלת ספק, דורשות שהתוכן שלהן יהיה טענה אמיתית.

ואולם, העמדה המוצגת בספר זה כוללת את כל סוגי התוכן המנטאלי ברגע ההווה, ללא יוצא מן הכלל, כצורות של מחשבה. בהינתן רמת אבסטרקטיזציה מספקת, לא ברור מדוע נחוצה האבחנה של דרצקה ואיזו מטרה היא משרתת.

דרצקה מניח את אפשרות קיומה של מחשבה ללא ידיעה, כלומר, אפשרות שהסובייקט יחשוב דבר מה מבלי לדעת כי הוא חושב ומבלי לדעת מהו תוכן המחשבה. הוא מציג כדוגמא את המצב הפסיכולוגי של ילדים בשלב בו הם חושבים בפועל, אך אינם מודעים או יודעים לומר שהם חושבים.

ואולם, טענה זו מבוססת על הנחות יסוד שהעמדה המוצגת בספר זה שוללת. למשל: שהיכולת הלשונית קיימת אצל האחרים, או שהיכולת הלשונית מתפתחת בזמן.

דרצקה טוען כי מהותו של מה שהסובייקט מודע לו כאשר הוא חושב הוא טענה¹².
(proposition).

טענה, בניגוד לעובדה, עשויה להיות שקרית. ולכן, הטענה "אני חושב" אינה יכולה להוות
ביסוס לידיעה כי אני חושב.

על טענה זו של דרצקה ניתן לומר, כי העמדה המוצגת בספר זה מתיישבת עמה, אך במובן
אחר: מבחינה פסיכו-לוגית, הטענה "אני חושב" אכן מוטלת בספק, באותו מובן בו טענתי כי
כל הטענות מוטלות בספק.

מאידך, מבחינה פסיכולוגית, אין אני יכול שלא לחשוב או שלא לדעת שאני חושב, כאשר אני
חושב.

זאת ועוד: על פי העמדה המוצגת בספר זה, להיות קיים פירושו לחשוב, ולחשוב פירושו
לחשוב באופן לשוני, אקטואלי או פוטנציאלי.¹³

אין מדובר בזהות פסיכו-לוגית אלא בקשר של הכרח פסיכולוגי.

טיעון הרגרסיה נגד הספקנות הקרטזיאנית

ג'סיקה ווילסון (Wilson, 2012) מציגה טיעון נגד מה שהיא מכנה הספקנות הקרטזיאנית.¹⁴

הטיעון מבוסס על טענה להיווצרותה של רגרסיה אינסופית, ועיקרו הוא כדלהלן:

נניח כי כספקן אני טוען כי קיומו של העולם החיצוני מוטל בספק.

¹² דרצקה משתמש בהגדרה שקולה להגדרה שמשמש בה גאסקין (Gaskin), עבור המונח proposition. אדון
במונח זה בהמשך.

¹³ אשוב לנקודה זו בהרחבה בהמשך.

¹⁴ היא מבחינה בין ספקנות קרטזיאנית לבין ספקנות פיירוניאנית (Pyrrhon), אך אבחנה זו אינה משנה לצורך
דיוני בטיעון שלה.

מאחר והמהלך הספקני חל גם על התוכן המנטלי שלי, האיטרציה הספקנית הבאה עשויה להיות מכוונת כלפי אמיתות התוכן המנטלי שלי כשלעצמו. כלומר, ניתן לטעון כי גם הטענה כי אני חושב שקיומו של העולם החיצוני מוטל בספק- מוטלת בספק.

בשלב זה נוכל להציע איטרציה ספקנית מסדר נוסף, על פיה הטענה כי הטענה כי הטענה כי אני חושב שקיומו של העולם מוטלת בספק- מוטלת בספק.

בשלב זה ברור כי נוצרת רגרסיה אינסופית, על פיה כל טענה הנוצרת בגין איטרציה ספקנית מסדר N, מוטלת בספק בגין איטרציה ספקנית מסדר N+1.

ווילסון מבחינה בין רגרסיה מן הסוג הזה, לבין רגרסיה מן הסוג "אני מאמין כי אני מאמין כי אני מאמין כי P", וכן הלאה, בטענה כי רגרסיה מן הסוג האחרון, בניגוד לרגרסיה מן הסוג הראשון, היא יציבה. (אני מוסיף: יציבה לוגית).

טענתה של ווילסון היא כי העובדה כי ניתן לכוון את חץ הספקנות כלפי הטענה הספקנית עצמה, באופן רגרסיבי אינסופי, יוצרת אי יציבות לוגית ולמעשה שומטת את הקרקע תחת הספקנות בכלל, ותחת הספקנות ביחס לקיומו של העולם החיצוני בפרט.

על הרגרסיה להיעצר מתוקף עיקרון כלשהו, טוענת ווילסון, ומאחר ולא ניתן להציג עיקרון כלשהו, על פיו תיעצר הרגרסיה באיטרציה כלשהי מסדר N, הרי שעליה להיעצר לפני השלב בו היא נוצרת, כלומר, לא להיווצר כלל.

על טיעון זה של ווילסון ניתן לענות בכמה אופנים:

תחילה, כפי שהראיתי קודם, מהעובדה שהטענה "כל הטענות מוטלות בספק" מוטלת בספק, אין נובע כי העמדה הספקנית מובילה לאבסורד. כפי שציין אברהם מידן, עמדה זו אינה גוררת את "פרדוקס השקרן", מאחר והטענה מבוססת על מושג המוטלות בספק (Doubtfulness) ולא על מושג השקריות (Falsity).

שנית, נראה כי טיעונה של ווילסון עשוי לפעול באופן דומה גם נגד עצמו:

נניח כי ווילסון טוענת כי הספקן טוען שקיומו של העולם החיצוני מוטל בספק.

בשלב הבא של הטיעון, היא טוענת כי הטענה כי הספקן טוען שקיומו של העולם החיצוני מוטל בספק- מוטלת בספק.

ואולם, ניתן להפעיל את אותה איטרציה ספקנית גם נגד הטענה של ווילסון.

כלומר, לטעון כי הטענה (ווילסון חושבת כי הטענה כי הספקן טוען שקיומו של העולם החיצוני מוטל בספק- מוטלת בספק.) – מוטלת בספק.

לשון אחר: נראה כי תנאי הכרחי לקיומו של דיון פילוסופי רציונלי, הוא הנחת אמיתות התוכן המנטאלי כשלעצמו של הטוען. אחרת, אם אניח כי הטוען אינו חושב מה שהוא טוען, או שהוא טוען בפועל טענה הפוכה ממה שהוא טוען באופן לשוני¹⁵, הדיון הפילוסופי בטענות הללו יהפוך לדיון אי רציונלי, במובן זה שהוא יהיה נעדר צידוק לוגי לעצם קיומו.

¹⁵ אני מתעלם כאן מהאפשרות הטריטוריאליה שלא הבנתי נכון את טענתו.